

CAREER DEVELOPMENT IN LOWER SECONDARY EDUCATION THROUGH THE SUBJECT “TECHNOLOGY AND ENTREPRENEURSHIP”: A THEORETICAL AND APPLIED MODEL BASED ON WHETTEN & CAMERON

Malinka Yordanova

South-West University “Neofit Rilski”, Bulgaria, m.yordanova@swu.bg

Abstract: This paper explores the potential for structured career development among lower secondary students through the curriculum of the subject “Technology and Entrepreneurship” in 8th grade. The focus is placed on the application of the Whetten & Cameron career management model, which incorporates four key components: self-awareness, opportunity exploration, goal setting, and action planning. The study proposes a modular curriculum framework, enabling students to develop personal and entrepreneurial skills through interactive activities, digital tools, and project-based learning. The theoretical foundation is based on social-cognitive theory (Bandura), self-regulation (Zimmerman), goal-setting (Locke & Latham), and constructivist learning (Piaget, Vygotsky, Dewey). The paper argues that early, systematic career education supports student autonomy, motivation, and readiness for the world of work. This structured, flexible, and theory-backed approach provides a replicable model for modern education systems seeking to strengthen career guidance in school contexts.

Keywords: career development, lower secondary education, technology and entrepreneurship, Whetten & Cameron, curriculum design

КАРИЕРНО РАЗВИТИЕ НА УЧЕНИЦИ В ПРОГИМНАЗИАЛЕН ЕТАП ЧРЕЗ ПРЕДМЕТА „ТЕХНОЛОГИИ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО“: ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ И ПРИЛОЖЕН МОДЕЛ ПО WHETTEN & CAMERON

Малинка Йорданова

Югозападен университет “Неофит Рилски”, България, m.yordanova@swu.bg

Резюме: Настоящата статия изследва възможностите за систематизирано кариерно развитие при ученици в прогимназиален етап чрез учебното съдържание на предмета „Технологии и предприемачество“ в 8. клас. Основен акцент е поставен върху приложението на модела на Whetten & Cameron за управление на кариерата, който включва четири ключови компонента: самопознание, проучване на възможностите, поставяне на цели и предприемане на действия. Представена е примерна модулна учебна програма, в която учениците развиват личностни и предприемачески умения чрез интерактивни дейности, цифрови инструменти и проектно-базирано обучение. Теоретичната рамка включва социално-когнитивната теория (Бандура), теорията за саморегулация (Цимерман), теорията на целеполагането (Лок и Латъм) и конструктивизма (Пиаже, Виготски, Дюи). Статията аргументира, че ранното кариерно ориентиране чрез системен подход подпомага автономността, мотивацията и готовността на учениците за реалната трудова среда. Структурираният и гъвкав модел с ясна теоретична основа предлага възможност за адаптация и приложение в съвременната училищна практика.

Ключови думи: кариерно развитие, прогимназиален етап, технологии и предприемачество, Whetten & Cameron, учебна програма

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Дигитализацията и началото на четвъртата индустриална революция променят начина, по който работим. Тези промени засягат както начина, по който хората работят, така и необходимите индивидуални умения и компетенции. Ето защо е необходимо младите хора да бъдат оптимално подготвени за работните места на бъдещето и да им се помогне да се справят с бъдещия свят на труда (Тошева, Е., 2023). Стратегиите за реализиране на кариерното образование включват планиране на кариерата, изграждане на професионални умения и знания, участие в обучения и курсове, развиване на мрежи от контакти и наставници, и активно търсене на възможности за кариерно развитие. Използване на онлайн платформи за обучение, виртуални учебни среди, уебинари, мобилни приложения, които предоставят възможности за по-гъвкаво и персонализирано обучение (Тошева, Е., Йорданова, М., 2024).

Кариерното образование все по-често е образователната политика и педагогическите изследвания признават значението на ранното въвеждане на кариерното ориентиране, още в начален и прогимназиалния етап.

Учениците в първи гимназиален етап (8-9 клас) се намират в преходен период, в който започва формирането на идентичност, лични ценности и интереси, което прави този етап особено подходящ за структурирана кариерна ориентация.

В българската образователна система предметът „Технологии и предприемачество“ предоставя уникална възможност за интегриране на теми, свързани с кариерното развитие, чрез практическо и базирано на компетентности обучение. Интересът към кариерното развитие не се ограничава до гимназиалния или университетски етап. Нараства признанието, че още в прогимназиална възраст е необходимо да се предоставят възможности за кариерна ориентация. Това особено се отнася до учениците в 8. клас, които преминават през етап на формиране на идентичност и лични ценности. В този контекст, предметът „Технологии и предприемачество“ предлага практически подход за развитие на кариерни умения.

Целта на настоящата статия е интегрирането на модела за управление на кариерата на Whetten & Cameron в учебните програми по Технологии и предприемачество.

2. МОДЕЛЪТ НА WHETTEN & CAMERON

Моделът на Whetten & Cameron е инструмент за развитие на лидерски умения и управление. Той е широко използван за преподаване на управленски практики. Също така, моделът е свързан с модели на организационния жизнен цикъл. Фокусира се върху принципите на ефективно лидерство и помага на мениджърите да се ориентират в организацията.

Моделът на Whetten & Cameron (1991) е структуриран подход за развитие на управленски и предприемачески умения и представя структурирана рамка за управление на кариерата, съставена от четири взаимно свързани компонента:

- **Себосъзнаване** – разбиране на личните интереси, ценности, силни и слаби страни;
- **Изследване на възможности** – проучване на различни професионални пътища, сектори и длъжности;
- **Поставяне на цели** – формулиране на ясни, реалистични и мотивиращи кариерни цели;
- **Предприемане на действия** – включване в конкретни стъпки като усвояване на нови умения, кандидатстване за стажове или разработване на проекти.

Моделът се основава на няколко теории: социално-когнитивната теория на Bandura (самоефектност и моделиране), саморегулираното учене на Zimmerman, теорията на Locke & Latham за целеполагане и конструктивизма на Piaget, Vygotsky и Dewey.

Социално-когнитивна теория (Bandura, 1997) подчертава ролята на самооценката и наблюдението при ученето, като посочва, че учениците учат не само чрез пряк опит, но и чрез моделиране на поведение от други хора.

Саморегулирано учене (Zimmerman, 2000) насърчава развитието на автономност, метакогниция и лична отговорност за ученето — ключови елементи в кариерното планиране. Теория за поставянето на цели (Locke & Latham, 1990) акцентира върху мотивационната роля на конкретните и предизвикателни цели за постигане на по-високи резултати.

Конструктивистка теория (Piaget, Vygotsky, Dewey) поставя акцент върху активното участие в учебния процес и значението на контекста и взаимодействието при изграждане на знания, което добре се съчетава с обучението, базирано на проекти и изследвания в областта на кариерното ориентиране.

Някои от най-влиятелните учени, свързани с кон конструктивизма, са: Жан Пиаже, Лев Виготски и Джон Дюи, които подчертават, че хората активно изграждат собственото си знание и разбиране чрез взаимодействие със света около тях.

3. ПРИЛОЖЕНИЕ НА МОДЕЛА В УЧЕБНАТА ПРОГРАМА ПО „ТЕХНОЛОГИИ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО“

Тези теории изграждат единна основа, която подкрепя прилагането на модела на Whetten & Cameron в рамките на предмета „Технологии и предприемачество“, като така се създават възможности за активно и целенасочено кариерно развитие на ученици в прогимназиален етап чрез предмета „Технологии и предприемачество“.

Въвеждането на модела на Whetten & Cameron е подходящ в обобщените теми „Професии, трудов процес, трудова среда“, „Кариера и мотивация“ и „Професия и професионални компетенции“ - 8 клас, които са част от учебната програма по „Технологии и предприемачество“ чрез:

1. Самосъзнание - Учениците се насърчават да анализират своите интереси и умения чрез дейности като:
  - Създаване на личен профил на силните и слабите страни;

- Провеждане на въпросници за кариерни интереси;
  - Обсъждане на житейски ценности и лични цели в ролеви игри и дискусии.
2. Изследване на възможности чрез проектно базирано обучение:
- Изследват различни професии и сектори чрез интервюта с родители или местни предприемачи;
  - Разработват презентации или табла за определена професия;
  - Посещават реални работни места (където е възможно) или виртуално опознават професионални сфери.
3. Поставяне на цели в индивидуален план
- Личен кариерен план с краткосрочни и дългосрочни цели;
  - Действени стъпки за постигане на поставените цели;
  - Оценка на напредъка и периодичен самоанализ.
4. Предприемане на действия чрез проекти и инициативи
- Малки предприемачески или социални проекти (изработка на продукт, услуга, училищна кампания);
  - Представяне на постигнатото пред съученици или външна аудитория;
  - Отразяване на опита и уроците, които са научили.

Приложението на модела на Whetten & Cameron води до повишена самооценка и яснота относно силните страни и интересите на учениците, развитие на ключови умения като инициативност, саморефлексия и целеполагане, осъзнаване на връзката между образованието и реалния свят на труда и повишена мотивация и участие в учебния процес.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Този модел може да бъде интегриран в учебни програми по „Технологии и предприемачество“, като предоставя структурирана рамка за развитие на кариерни умения и компетентности на учениците. на Интегрирането на модела на Whetten & Cameron в програмите на учебния предмет „Технологии и предприемачество“ отговаря на съвременните изисквания за образование, ориентирано към личностно развитие и подготовка за живот в 21 век, като се създава основа за информирани и отговорни кариерни избори в бъдеще.

ЛИТЕРАТУРА

- Тошева, Е. (2023). Цифровые игры для обучения молодежи. Электронный научно-практический журнал „Современные научные исследования и инновации“. <https://web.snauka.ru/issues/2023/03/100064>
- Тошева, Е., & Йорданова, М. (2024). Дигитални технологии и кариерно образование. ВТОРА НАЦИОНАЛНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ОБРАЗОВАНИЕТО –ПРОБЛЕМИ И РЕШЕНИЯ. <https://www.conf-dte.bg/docs/2024/p-59.pdf>
- Bandura, A. (1997). Self-efficacy: The Exercise of Control. W.H. Freeman.
- Cedefop. (2023). Minimising early leaving from vocational education and training in Europe: Career guidance and counselling as auxiliary levers. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://www.cedefop.europa.eu/en/publications/6211>.
- Hooley, T., & Neary, S. (2024). How can and should secondary school teachers be involved in building students' career knowledge and skills? A Delphi study of the expert community. *Journal of Education and Work*. <https://doi.org/10.1080/13639080.2025.2456849>
- Kiss, M., Hargittai, M., & Hadházi, É. (2023). Effects of a career education classroom course on high school students' career management competencies and career orientation in Hungary. *Hungarian Educational Research Journal*, 14(3), 332–354. <https://doi.org/10.1556/063.2023.00024>
- Kuijpers, M., & Meijers, F. (2024). Why, When, and for Whom Does Career Education in Secondary Schools Work? A Qualitative Study of Stakeholders' Perspectives in The Netherlands. *Education Sciences*, 14(7), 681. <https://doi.org/10.3390/educsci14070681>
- Locke, E.A., & Latham, G.P. (1990). *A Theory of Goal Setting and Task Performance*. Prentice Hall.
- Piaget, J., Vygotsky, L., & Dewey, J. (различни издания) – Класически теории за конструктивистко учене.
- Sălăvăstru, D., Popescu, A., & Bobîrnac, G. (2024). Training Teachers for the Career Guidance of High School Students. *Education Sciences*, 14(3), 289. <https://doi.org/10.3390/educsci14030289>
- Whetten, D.A., & Cameron, K.S. (1991). *Developing Management Skills*. Harper Collins.
- Zimmerman, B.J. (2000). Attaining Self-Regulation: A Social Cognitive Perspective. In M. Boekaerts, P.R. Pintrich, & M. Zeidner (Eds.), *Handbook of Self-Regulation*. Academic Press.